

ЛЕКЦІЯ

ТЕМА: ЗАТРАТИ РОБОЧОГО ЧАСУ І ЇХ КЛАСИФІКАЦІЯ

МЕТА: ознайомлення класифікацією затрат робочого часу, особливостями розрахунку витрат робочого часу.

ОСНАЩЕННЯ:

- конспект лекції;
- роздатковий матеріал;
- наглядний матеріал.

ПЛАН ПРОВЕДЕННЯ ЛЕКЦІЇ:

1. Затрати робочого часу.
2. Особливості розрахунку витрат робочого часу.

ПИТАННЯ ДЛЯ ВХІДНОГО КОНТРОЛЮ:

1. Порядок розрахунку ефективного фонду робочого часу робітників.
2. Состав і структура персоналу підприємства.

ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ:

- ознайомитися з організацією праці трудових колективів, за підручником Плоткін Я.Д., Янушкевич О.К. Організація і планування виробництва на машинобудівному підприємстві [Текст] : Навч. видання. – Львів: Світ, 1996. – ст.193-210

Досягнення науково-технічного прогресу обумовили радикальні зміни в характері праці. Проте людина і надалі залишається головною продуктивною силою. В зв'язку з чим вивчення трудових процесів у часі виступає дуже важливим завданням організації і нормування праці. Здійснювати належним чином нормування праці неможливо без встановлення затрат часу, які є необхідними і повинні входити до складу норми. Вирішення цього завдання можна домогтися шляхом розробки класифікації затрат робочого часу. Така класифікація дає змогу встановити характерні особливості кожної категорії робочого часу та визначити її цільове призначення, тобто, спрямування на конкретну роботу.

Класифікація затрат робочого часу може здійснюватись стосовно до всіх трьох елементів процесу виробництва. Але в цьому випадку найбільш виправданим є проведення класифікації стосовно до предмету праці, бо мова йде про затрати часу, які необхідні для перетворення предмета праці в продукт праці. В цьому контексті заслуговує на увагу класифікація витрат робочого часу, розроблена НДІ праці, яка показана на Рис. Класифікація затрат робочого часу.

Як видно із наведеної класифікації, в ній враховано ту обставину, що законодавчо встановлений період часу, протягом якого робітник повинен виконати доручену йому роботу, поділяється на дві складові, тобто, на час роботи і час перерв. До першої складової відносять час, який витрачається на виконання певного виду роботи, передбаченої виробничим завданням. До другої складової відноситься час, протягом якого з різних причин виконавець не зайнятий роботою.

Отже, на основі цієї класифікації можна встановити склад затрат часу, які входять в норму праці.

При розробці норм праці найбільшу увагу звертають на такі *затрати робочого часу*:

- підготовчо-завершальний,
- оперативний,
- обслуговування робочого місця, тобто, на час роботи.

* **Підготовчо-завершальний час** витрачається на підготовку до виконання дорученого завдання та дії, які пов'язані з його завершенням. Зокрема, мова йде про час, який необхідний для одержання робітником інструменту, пристроїв, потрібної технічної документації, на проведення інструктажу

робітника щодо виконання даної роботи, на установку пристроїв та інструмента, налагодження устаткування, перед початком роботи змінені з верстатів пристроїв та інструмента після виконання роботи, здачу пристроїв та документів на зберігання. Особливістю підготовчо-заклучного часу є те, що він витрачається один раз на всю робоїу (партію виробів) і величина його витрати не залежить від обсягу роботи, яка виконується по даному завданню.

* **Оперативний час** витрачається на зміну форми, розмірів та властивостей предмета праці, а також на виконання допоміжних дій, необхідних для здійснення таких змін. Затрати оперативного часу повторюються при виготовленні як кожної окремої одиниці продукції, так і виконанні певного обсягу робіт. Він поділяється на основний (для виконання основної роботи) і допоміжний, протягом якого здійснюються допоміжні роботи (завантаження верстата матеріалами, заготовками, знімання готових виробів, управління устаткуванням, контроль за ходом технологічного процесу і якістю продукції).

* **Час обслуговування** робочого місця витрачається робітником на догляд за устаткуванням і утримання робочого місця в дієздатному стані. Він поділяється на дві складові: час технічного й організаційного обслуговування.

Час технічного обслуговування витрачається на догляд за устаткуванням та іншими механізмами при виконанні заданої конкретної роботи:

- з налагоджуванням устаткування;
- заміною відпрацьованого і непридатного до використання інструменту, оснащення;
- очищенням робочого місця від технологічних відходів.

Час організаційного обслуговування витрачається на догляд за станом робочого місця при його функціонуванні протягом усієї зміни. Зокрема, до його складу входять заграти часу на розкладання на початку і прибирання в кінці зміни інструменту та оснащення, на очищення і змазування мастилами устаткування та інші види організаційної діяльності на кожному робочому

місці з урахуванням його характеру, рівня оснащеності технічними засобами тощо.

Не менш важливе значення в організації нормування витрат часу має врахування часу перерв, тобто, другої складової робочого часу:

- ▶ організаційно-технічного характеру;
- ▶ на відпочинок і особисті потреби;
- ▶ викликані порушенням трудової дисципліни.

Час перерв організаційно-технічного характеру переважно має місце в зв'язку з відхиленнями в технологічному та організаційному процесах. Тут необхідно зазначити, що наявність часу перерв по організаційно-технічних причинах у багатьох випадках регламентується, що обумовлено об'єктивним характером взаємодії робітників і устаткування при здійсненні трудових процесів. Зокрема, це яскраво відслідковується в тих випадках, коли один робітник обслуговує декілька верстатів, і при цьому в процесі якого неможливо повністю синхронізувати час дій робітника і роботи машини (верстата). Практично, усунути такі перерви не можливо, а іноді й економічно недоцільно. Тому такі перерви повинні включатися до складу норми часу.

Час на відпочинок і особисті потреби встановлюється для відновлення працездатності робітника та особистої гігієни. Тривалість таких перерв в кожному конкретному випадку залежить від особливостей організації процесу виробництва в цілому і належних умов праці. До складу часу, відведеного на відпочинок, входить час проведення виробничої гімнастики, нервового розвантаження тощо. Час на відпочинок і особисті потреби включається в норму часу.

До часу перерв, обумовлених порушенням трудової дисципліни, входять нерегламентовані перерви. Сюди відносять втрати часу по вині робітників, які пов'язані з їх запізненням до початку і завчасним закінченням ними робочого дня, перевитратою часу, відведеного на відпочинок та ін. Взагалі, час нерегламентованих перерв слід розглядати як простої устаткування і робітників, що обумовлені відхиленням від встановленої технології та організації виробництва. Отже, при аналізі затрат робочого часу виділяють нерегламентовані перерви з організаційно-технічних причин і з вини робітника. Ці перерви не включаються в норму часу.

Для розрахунку норм праці важливе значення має поділ затрат робочого часу на перекритий і не перекритий час. До перекритого часу відносять час виконання робітником: таких елементів трудового процесу, які відбуваються

під час роботи устаткування в автоматичному режимі. Не перекритий час це час, який витрачається на виконання складових трудового процесу при непрацюючому устаткуванні і час на машино-ручні прийоми, зокрема, на контроль якості виробів, установку заготовок в робочу зону верстата, зняття обробленої заготовки, здійснення проміжних замірів при обробці заготовок та ін.

***УВАГА!** В процесі нормування слід враховувати час, протягом якого устаткування працює без участі робітника (оператора). Такий час прийнято називати вільним машинним (апаратним) часом. Наявність такого часу створює сприятливі, умови для запровадження багатOVERSTATного обслуговування, суміщення професій і трудових функцій при виконанні виробничих завдань.*

В практиці встановлення норм праці затрати робочого часу діляться на **нормовані і ненормовані**. До **нормованих** затрат відносять заграти **основного і допоміжного** часу та часу на **обслуговування** робочого місця, час на відпочинок і особисті потреби, час регламентованих перерв, обумовлених організаційно-технічними факторами, затрати підготовчо-завершального часу. Сумарну величину цих затрат часу на одиницю продукції називають штучно-калькуляційним часом (тшк), який розраховується за такою формулою:

$$T_{шт} = t_{ш} + \frac{T_{пз}}{n} = t_o + t_d + t_{об} + t_{воп} + t_{нп} + t_{пз}$$

де $t_{ш}$ - штучний час;

$T_{пз}$ - підготовчо-завершальний час на партію деталей;

n - величина партії деталей;

t_o - основний час;

t_d - допоміжний час;

$t_{об}$ - час обслуговування робочого місця;

$t_{воп}$ - час на відпочинок і особисті потреби;

$t_{нп}$ - час нормованих перерв з організаційно-технічних причин;

$t_{пз}$ - підготовчо-завершальний час на одиницю продукції.

Тут слід зауважити, що основний час входить до складу тшк повністю. Що стосується інших часових складових цієї формули, то при розрахунках в тшк враховується та їх величина, яка не перекривається при виконанні конкретної роботи.